likult ootab näpunäiteid rahva eluliste küsimuste lahendamiseks. Kui Grenzstein tagasi ei põrka isegi katsetest avalikult ja salaja kahtlustada T.-i ja tema ümber koonduvat ringkonda Vene riigihuvidele vastutöötamises ja riiklikult kardetava meeleolu kasvatamises rahva hulgas, selgitab T. korduvalt »Postimehes« ja vastavate võimude ees Eesti rahvusliku iseolemise kõlblist õigustust ning sellest väljakasvavate püüete loomulikkust. Võitlus T.-i ja Grenzstein'i vahel ajalehis ja seltskondlikus elus, nii eriti Eesti karskusseltside kongressil Viljandis 1900. a., kus Grenzstein oli sunnitud taganema karskusliikumise juhi kohalt, lõpeb viimaks Gr.-i lahkumisega »Oleviku« toimetaja kohalt ja Eestistki (1901). Kui 1901. a. lõpust Tallinnas K. Pätsi (vt.) toimetusel ilmuv »Teataja« rahvuse mõtte kõrvale asetab uue »sureliku suuruse« »majanduse«, tunnustades selle kõige edu aluseks, ja rahvusliku iseteadvuse kõrvale ning osalt selle asemelegi klassiteadvuse ning rahvusteadvusest kõrgemale tõstab rahvaste venduse ideaali, rõhutab »Postimees« selle vastu, et tulundus, olles küll tähtis rahva edu vahend, ei ole ometi mitte edenemise lõppsiht: klassivõitlus viib rahu ja venduse asemel kibedamale võitlusele, materialistlik ilmavaade toob kaasa aadete hävingu ning sellega rahva loomevõime ja iseolemise languse. Samuti tunnustab T. 1903. a. peale P. Speegi (vt.) toimetusel ilmuvate »Uudiste« vastu vaieldes kihivaenu õhutamise hädaohtlikuks rahvuslikust seisukohast ja nõuab kodanlaste ning proletaarlaste vahekorra õiglast arendamist, ilma et taotletaks ühe või teise poole täielikku hävitamist. Äge võitlus radikaalse »Teataja« ja sotsialistlikkude »Uudiste« vastu kestab kuni viimaste ilmumise lõpetamiseni 1905. a. dets.

Rahvusliku ideoloogia selgitamisega käsikäes käib T.-i tegevus rahva tulundusliku järje edendamise alal. Varssi pärast Tartu asumist Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimeheks valitud, jääb T. selle etteotsa 20 a. (1898—1918). T. loob pikemat aega väheseid elumärke avaldanud seltsis uue elu: seltsiliikmete arv kasvab jõudsalt, temasse koondub peale põllumeeste rohkesti haritlasi ning käsitöölisi ja ärimehi, seltsis hakkavad kaasa töötama paremad põllutulunduse tundjad. Erilise tähtsuse omandab aasta-aastalt kasvav ja täienev põllu-, karjapidamise-, käsitöö- ning tööstusenäitus, jõudes oma väljapanekute väärtuselt ning ulatuselt ja vaatajate hulgalt varsti järele saksa suurpõllumeeste näitusele ning ületadeski viimase. Näitusel pühendatakse tähelepanu eriti kodu-käsitööle ning eesti rahva omapärase kunsti elustamisele. Teiste suuremate kooskäimisvõimaluste puudusel saab näitus, kus silmapaistval kohal seisavad mitmesuguse sisuga kõned, ka rahvusliku iseteadvuse ergutamise ja süvendamise teguriks ja toob võistlevate suurpõllumeeste poolt esile süüdistuse kardetava rahvusliku separatismi propageerimises. Tartu Eesti Põllumeeste Selts saab kogu Eesti põllumeeste seltside keskkohaks, kust algatused ning hüüdsõnad kõlavad üle maa. Tunnustades põllutöö olulise tähtsusega teguriks Eesti rahva tuleviku seisukohast õhutavad T. ja tema kaaslased kõnedes ja kirjutistes põllukultuuri põhjalikustamist, uute majapidamis-harude (karjakasvatus, rohukülv) arendamist, soovitavad põllutöö-kursuste ja -näituste korraldamist, põllutöö-koolide asutamist, põllutööliste seisukorra parandamist, popsikohtade loomist, kodu-käsitöö edendamist. 1899. a. peetakse Tartu E. P. Seltsi kutsel Tartus esimene eesti põllutöö kongress, kus m. s. eesti põllumeeste seltside keskuse loomine põhimõtteliselt otsustatakse ning ühistegevuse küsimust harutatakse. 1905. a. kevadel peetakse Tartus T.-i juhatusel II põllutöö kongress. Erilist rõhku hakkab T. panema ühistegevuse mõtte propageerimisele. »Postimehes« ilmub rohkesti kirjutisi põllumeeste »müüma-ühisustest«, ühispiimatalitustest jne. ning teateid sellelaadiliste ühingute tegevusest teistes maades. 1899. a. soovitab T. Tartu E. P. Seltsis väikepõllumeestele seesuguseid ühinguid ellu kutsuda. 1900. a. on samas seltsis päevakorral laenuühingu asutamise küsimus; järgm. a. tutvub T. välismail (Austrias ja Saksamaal) ühistegevuse liikumise ja korraldusega. Ta asub ikka kindlamalt seisukohale, et elav isetegevus, omaabi, ühistöö annab rahvale jõudu, tahet ning õigust iseteadlikuks eluks. 1902. a. astub T.-i õhutuse viljana Tartus ellu esimene Eesti Laenu- ja Hoiuühisus, mille nõukogu esimeseks esimeheks on T. (1902). Tartu Laenu- ja Hoiu-ühisuse tegevus annab äratust ja tõuget samasuguste ühingute ellukutsumiseks tervel kodumaal. 1905. a. asutatakse T.-i kaastegevusel Tartus esimene Eesti Vastastikune Krediit-Ühisus. Oma mõtted kodumaa agraarolude arendamise kohta fikseerib T. täpsamalt 1911. a. põllumeeste-päevale esitatud »juhtmõtetes meie väikemaapidamise kohta«. Tunnustades põhjaliku väikemaapidamise eesti rahvusliku kultuuri ja rahva elu uuenduse aluseks ning tähtsamaks rahvustulunduslikuks teguriks, soovitab T. kutsuda ellu väikemaapidamiste korraldused üle terve maa, jaotada suurtalud laste vahel, lahutada talumaad alla 10 taalri suurusteks kohtadeks, kindlustada rentnikkude õigused ning tasuda neile maaparandustööde kulud j. m. Samal puhul soovitab T. põllumeeste päevale asutada kindel põllumeesteseltside keskkorraldus ja töötab välja Põhja-